

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:9

Onder redactie van Dr K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr C. Bouma, 's-Gravenhage; Dr K. Fernhout, Vreeland; Prof. Dr F. W. Grosheide, Amsterdam; Prof. Dr T. Hockstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr J. W. Marmelstein, Amsterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Stukken voor de Redactie zende men aan den secretaris der Redactie:
Dr C. TAZELAAR, 2e Const. Huygensstr. 77, Amsterdam.

Drukkers-uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goea
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned-Indië f6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. p. regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Uit de Schrift: Kamermuziek (1 Sam. 16:23) — Kerkelijk Leven: De vlucht in den ootmoedswaan. (I) Indrukken van indrukken. — Uit de Historie: „Ze zijn één!” — Perschoonw. — Kerknieuws.

UIT DE SCHRIFT

Kamermuziek.

En het geschiedde, als de booze geest Gods over Saul was, zoo nam David de harp, en hij speelde met zijne hand; dat was voor Saul eene verademing, en het werd beter met hem, en de booze geest week van hem, 1 Samuel 16:23.

Men schatte de spanning van Davids ziel bij zijn harpspel niet gering. Wellicht volbrengt hij hier moeilijker werk dan in zijn strijd met Goliath.

Met den reus was het eene openlijke worsteling, heroïsch en grootsch. Het ging tegen een vijand van buiten, die in onverholen vloektaal den God Israëls lasterde; en het Eikendal was de publieke schouwplaats, waar, voor de oogen van duizenden, de strijders elkaar ontmoetten. Maar hier geschiedt alles binnenskamers; het is een stille strijd, zonder toeschouwers, zonder sprekende overwinning; het gaat tegen een vijand van binnen, en alles wordt klein en bedekt gehouden.

Toch is het een strijd.

Want aan het hoofd van Israël staat een man met een boozen geest. Hoe ontzettend. De demonen ten troon over Gods volk. Waarlijk, er is in Saul een vreeslijker vijand tegen Israël opgestaan dan Goliath; — de ergste vijanden voor 's Heeren Kerk zijn altijd de innerlijke, de booze geesten die van binnenuit op den troon willen komen. En tegen dien vijand laat God David strijden met zijne harp. De zachte muziek bedwingt de onrust en het kwade in Saul; „en het werd beter met hem”. En zoo treedt David ook hier reeds op als Israëls beschermer. Het koninklijke begint in hem uit te komen.

Doch men onderschatte de spanning van Davids ziel niet in dit harpspel.

Immers, hoe heeft hij zichzelf daarbij moeten verloochenen. Terwijl hij weet, dat hij koning zal zijn, moet hij het koningschap van zijn tegenstander steunen. Het zou Davids komst tot den troon hebben bespoedigd, zoo hij Saul aan zijn lot had overgelaten. Maar nu vordert God van hem, dat hij dien man zegent die hem in den weg staat. Hij moet medehelpen, dat Saul zijne plaats kan blijven innemen.

En hij mag dit niet doen met uiterlijke middelen, die buiten zijn hart en zijn lust omgaan; niet met zielloze plichtmatigheid, of wreveligen tegenzin. God vordert dat hij het met liefde doet. Hij moet het doen met muziek. En de muziek vraagt geen harteloze, koude vervulling van plicht, doch het leggen van de ziel, van innerlijke bedoeling in de voortgebrachte klanken. David moet zijn hart geven in zijne taak.

Alzoo wordt David zelf koninklijk.

Want de edelste gevoelens worden hier in hem tot ontwikkeling gebracht, en de koninklijke zelfverloochening bij hem aangekweekt. Het is niet alleen de harp, die gestreeld wordt, maar het zijn ook de snaren van Davids ziel, die door den Heiligen Geest worden gestemd en geroerd tot wat lieflijk is en welluidt.

Hoeveel stille strijd wordt aldus gestreden.

Wij zoeken het koninklijke van den Christen veelal in het grootsche en openbare, — den strijd tegen Goliath. En zeker, daarin ligt het óók. Maar het ligt praktisch veel meer in het stille zelfverloochenende dienen van God op de plaats, die Hij ons laat innemen; zonder toeschouwers; zonder dat anderen er inzicht in hebben; zonder zelfs dat we het aan anderen kunnen uitleggen. Binnens-

kamers zat David stil te strijden en Saul te zegenen; en dat niet maar een enkelen keer, maar telkens opnieuw, zelfs toen Saul hem zocht te doodden.

De christen legde zijn leven eens daarnaast; zijn leven, dat soms zoo verdrietelijk is; waarin hij zoo weinig verhevens ziet; waarin zijn beroep en zijn zorgen hem neerdrücken; waarin hij naast menschen staat, die hem belemmeren, die hem soms met de speer werpen, en die hij, om Gods wil, toch op hun plaats en in hun waarde moet laten en handhaven. Wat kan er onder één dak, of op het kantoor, in de werkplaats, en in den omganskring, een lange en stille strijd gevoerd worden, om altijd weer de booze geesten te bedwingen; om den ander, die vijandig en kwetsend is, toch te zegenen en op zijne plaats te steunen.

De christen bedenke dan deze geschiedenis. Hij zie, hoe dat nu het koninklijke is, — wat de menschen niet zien, wat God alleen aanschouwt, — dat we onszelf dagelijks verloochenen, en stil Gods wil volbrengen, met een hart dat we altijd opnieuw bedwingen moeten, doch tot welk zelfbedwang Christus de kracht geeft.

Christus heeft heel Zijn leven zichzelf verloochend; — het is onze zaligheid geworden. En het is het leven van den Christus in David, die daar de schoonheid der zelfverloochening doet zien. Het is ook het leven van Christus in ons, die ons in staat stelt om altijd weer te zeggen: — Heere, Uw wil!

En dit zijn de schoone levens, de zegenende, de koninklijke levens, die in gezin en bedrijf en omgang zich buigen over hun speeltuig, om God te dienen in stilheid. Die het niet doen met koude plichtmatigheid, maar biddend, en in liefde.

Dit is muziek voor God; geen daverende muziek, maar de zachte harptoon, waaraan Hij Zijne koningen herkent.

U.

V. A.

KERKELIJK LEVEN

De vlucht in den ootmoedswaan. (I.)

In den laatsten tijd wordt tegen den „hoogmoed” zwaar opgetreden. Althans met de pen. En dan, zoolang de pen ins Blaue hinein kan schrijven. Want, komt men op den beganen grond, dan is men dikwijls meer dan hoogmoedig, als het er om gaat, in eigen zaken rechter te zijn. Dan gaat het wel eens den kant uit van een houding, die men met een parodie op een bekend leekedichtje van De Genestet aldus zou kunnen typeeren:

Offer den hoogmoed niet, mijnheer;
Onthoud dit wel ter degen;
Offer alleen mijn deemoedsleer, —
En spreek mij nimmer tegen.

Intusschen, wij zullen toch eens schuchter vragen, of wij onder die deemoedsleer ons werkelijk klein voelen worden. Of wel: deemoedig.

Lezers, die reeds lang ons blad hebben gevolgd, zullen zich herinneren, dat de nieuwere redevoeringen tegen den „hoogmoed” uit barthiaanschen hoek komen; we zullen hen niet vermoeden met een hernieuwde aanduiding van wat in deze Reden über die Hybris zoo ongeveer de inleiding vormt. Wel zullen wij, nu het geval dr. Ubbink (en zijn bespreking in de pers) daar een aanleiding te meer toe geeft, in het kort doen zien, hoe men het thema: „tegen den hoogmoed” in de laatste dagen pleegt aan te wenden tegen de kerkelijke leertucht.

Die leertucht zit namelijk velen dwars. Eerlijke vrijzinnigen zeggen ronduit: niet van gediend (al wordt het den laatsten tijd bij sommigen onder hen ook zelfs zoo nog te „ruim”). Moeilijker is het evenwel voor ethischen en z.g. konfes-

sioneelen. Ze vermoeden zich met pogingen tot „kerkophbouw”, of tot „kerkherstel”; stippelen daarbij ook nog wel zekere lijnen uit, maar vermijden liefst elke concrete botsing met de levende praktijk. En ook elk duidelijk woord over zulk een botsing en haar verloop.

Geen wonder ook.

Want de heele sfeer van het kerkelijk leven in Nederland is — we spraken er herhaaldelijk over — absoluut bedorven door een God-loos spel met onwezenlijkheden, een donquichotterig gevecht tegen denkbeeldige vijanden, een „ziende onzuiverheid” in het zich opwinden voor onwerklijkheden. Vandaar ook, dat van alle kanten degenen, die zich opwinden op deze, alleszins „godsdiensstige”, maar niettemin door en door ongezonde wijze, zich zoo vaak en zoo heftig keeren tegen de Gereformeerde Kerken, wijl deze zich niet behoeven te bekommeren om het verkrijgen van een begrippen-stel, dat, gelijk bij die anderen, een filosofische of quasi-theologische brug moet slaan tusschen de eene werkelijkheid van de conserveering der konfessioneele letter, en de andere werkelijkheid van de antikonfessioneele daad. Vandaar niet minder, dat af en toe schimpscheuten vallen op het hoofd van wie zoo'n bruggetje een onbruikbaar vlondertje noemt, waar men niet over gaan kan.

Geen wonder dus, nog minder, dat men ook de nuchtere praktijk eener heusche leertucht evenmin aandurft als haar royale afwijzing. De konfessioneele letter houdt den leertuchtplicht in eere. Maar de antikonfessioneele gezindheid wil dien plicht nimmer metterdaad voldoen. Ik zeide: met de(r) daad. Offeranden der lippen kan de tuchtplicht wel krijgen; maar de offeranden der daad blijven verre.

Om nu tusschen deze dubbele werkelijkheid een verbinding te krijgen, slaat men een brug: dat is de deemoedsleer.

Leertucht, gelijk wij ze waar nemen in de konkrete daad, althans in die konkrete daden, die men tot nu toe in de wereld heeft kunnen registreren, die is zoo schrikkelijk hoogmoedig, zegt men. Met afschrik wijst men naar Assen; en kan dat te gemakkelijker doen, omdat de geschiedenis, bij ons weten, nog geen enkel voorbeeld heeft opgeleverd van zulk een leertucht-met-de-daad, als die men dan zelf begeeren zou in vrees en beven.

Assen, dat beteekent: hoogmoed.

En waarom?

Omdat daar de reformatische houding (houding!) van den deemoed plaats maakte voor de Roomsche houding van den hoogmoed.

Want was dat geen hoogmoed, dat Assen meende, „Gods Woord te moeten handhaven”? Zouden wij nietige menschen, Gods Woord moeten of kunnen „handhaven”? Het handhaaft wel zichzelf.

En dan komen de argumenten.

Wij willen er enkele van beluisteren, om daartegenover heel kort dan onze meening uit te spreken, en, zoo mogelijk, aan te toonen, dat men juist in de school van deze deemoedspredikers den menschelijken hoogmoed vrij spel geeft, en den deemoed, waarvan de Schrift getuigt, allerminst kan leeren.

Indrukken van indrukken.

De verdediging van het gereformeerde denken, die ik in ons blad tegen enkele aanvallen op Gereformeerde Kerken en Gereformeerde werkers onlangs gaf, heeft enkele pennen losgemaakt. Prof. Visscher, die nog altijd den moed mist, zijn hem ter dege onhoudbaar gebleken insinuaties omtrent mijn beweerde achter-de-schermen werken inzake de Deventer evangelisatie openlijk te herroepen, maakt zich van den eisch der waarheid af, door, hoewel leverancier van hatelijken aan „De Wekker”, en grof in zijn taal over „dien mijnheer Schilder, die absoluut niets begrijpt” van dit en van dat, thans een martelaarsgezicht te zetten. Ik word vergeleken met Goliath. We laten den hooggeleerde zijn plaatsje onder de slagorden Israëls, en disputeeren niet over de

plaats, die mij onder de Filistijnen toegewezen wordt. We zeggen alleen maar: weet hij niet, dat Goliath altijd uitdaagde, terwijl ik hem niet aanviel, doch hij ons? Overigens viel ik nog nooit christenen aan in „Nieuwe Rotterdammer” of „Groene Amsterdammer”. Alzoo deed wel Prof. Visscher.

Daarna kwam het geval-Miskotte. Typisch staal van groepspechtheid. Dr Miskotte beschuldigt mij van „bijna godslasterlijk” spreken. Daarover van repliek gediend, klaagt hij door zijn eindredacteur, Dr. H. J. M. de Haan, over ketteracht. Hoe men zich vergeten kan! Heel het standpunt van de A.-R. partij, van Dr. Colijns levenswerk, heel het theologisch denken van het Nederlandsche Calvinisme doet Dr Miskotte af met een uit Duitse boeken nageschreven, maar voor de historische ontwikkeling van de Nederlandsche gereformeerde theologie volkomen blinde, qualificatie, die ze vagelijk betitelt als een „Ideologie des gehobenen Mittelstandes”. Men moet wel verrukt zijn van dat mooie woord, om niet te begrijpen, dat dat pure fantasie is, en toevallig-laatste-bronnen-hanteerende divinatie. Daarover van antwoord gediend, klaagt Dr Miskotte door zijn eindredacteur over mijn fantastisch divinatievermogen. Maar daarover niet meer; we spraken reeds een vorig maal over dien eindredacteur, die den eenen keer een student voor zich laat schrijven, als het tegen hemzelf gaat, en den anderen keer voor een ander schrijft, als het tegen dien ander gaat.

Merkwaardig evenwel is nu dit: op dat geval-Miskotte-Haitjema kwamen vorige week twee bladen af, „Woord en Geest” en „De Wekker”. Beide evenwel fantaseeren, en laten, zooals dat meer gaat, zich in de kaart zien. „Woord en Geest” (Dr Geelkerken) weet niet goed, hoe mij te betitelen: den eenen keer heet ik er „scherpzinnig”, den anderen keer „doordravern”: een kind zou dus mijn „logica” kunnen doorbreken. Den eenen keer heet ik eerlijk, den volgende keer het tegendeel ervan. Voorts fantaseert Dr Geelkerken, dat hij ettelijke malen in „De Reformatie” ter sprake komt (en het is maar zelden), om dan te constateeren, dat hij op wat ik schrijft niet ingaat. Maar dat wisten we al lang; hij gaat óók op wat anderen tegen hem inbrengen, niet in. En inmiddels deelt hij mee, dat hij, die ouder eigen verantwoordelijkheid tegen mij nog nimmer opponeerde (evenmin als zijn Comité van Bezwaarden indertijd, hoewel het beloofd was...) toch graag aan Dr Miskotte het woord zou gegeven hebben, tegen mij, indien niet deze van het woord had afgezien. Of de krijgstaal — zwijgen — ook gemeend was! Spreken? Graag: als een ander het maar doet!

Gelijkelijk handelt „De Wekker”. Hoewel dit orgaan al eens getracht heeft, zich van mijn verdediging te ontdoen door een proclamatie van „zwijgen”, kwam men telkens zoo stilletjes op wat ik schreef terug, leende hatelijkheidjes van Prof. Visscher (die indertijd boos was, omdat ik een aangeboden recensie van een NOG NIET verschenen boek van hem afried te plaatsen), liet nu en dan doorschemeren, dat ik onbekeerd was, maar DEED althans nog zoo’n beetje, alsof men zweeg. Nu evenwel het geval-Miskotte-Haitjema er is, laat de redactie een ander schrijven, De Jongeleen, over mijn „strijdmethod”. Welja. De Jongeleen, die op Dr Kraams klachten over zijn strijdmethod geen enkel antwoord geven kon, verklaart eerst, dat ik gewoon ben, lofliederen te zingen op de Geref. Kerken. Dat is alvast de eerste onwaarheid. Hij vergeet — evenals de andere heeren — dat ik geen enkel loflied op de Geref. Kerken zong (niet één kan hij er aanwijzen!) ik wijs enkel eenheid brekende aantijgingen af, en verklaar zelfs, dat ik soms gemakkelijker enkele verkeerde dingen bij ons zou bespreken, als ik niet wist van de vergiftigde atmosfeer, die zoo iets dadelijk aan Chr. Gereformeerde misbruik overgeeft. Zoo begint Dr J. met een omkeering van de werkelijkheid, maskerende, dat heel de actie GEOPEND wordt van Chr. Gereformeerde zijde. Daarna verzekert hij, zich te houden buiten het debat Miskotte-Colijn-Schilder; wat we trouwens niet anders verwachtten. Maar dat zich-buiten-de-zaken-houden typeert juist heel deze onmannelijke houding. Dr J. is in zó’n klein kringetje, met zóveel te ontzette misverstanden grootgebracht, dat hij zich al een heel flink mensch vindt als hij Dr Colijn stemt. Maar als dan iemand (Miskotte) heel het standpunt van Colijn ondergraft, dan zegt hij: ja, ziet u, daar sta ik buiten, maar die man, die dat zoo komt te zeggen, heeft toch maar erg goed begrepen, wat de waarheid is omtrent zijn opponent. Hij, en Dr Haitjema, zijn nu ineens Jongeleen’s autoriteiten. Hoewel wat Haitjema mij verweet, rechtstreeks diens eigen zonde is, b.v. in het werpen van „roekeloze aantijgingen” tegen de classis Woerden (zaak-Ubbink). De Jongeleen houdt zich buiten de zaak. Ja natuurlijk, want hij zal het wel laten met mij te debatteeren over de vraag, of wat Haitjema roekeloze aantijgingen noemt, waar is, of neen. Maar als het niet waar is, dan is heel Haitjema’s gebaar van zin beroofd.

Ik haast me naar het eind. Mijn indruk is, dat de heeren allen leven bij indrukjes. En niet bij de werkelijkheid. Hun eigen aanvallen verdoezelen ze, en van mijn verdediging daartegen maken zij dan aanvallen (evenals dezen keer, onbedoeld. Dr P. van Dijk, zie Persschouw). Of ze vergeten de zwaarte van hun eigen beschuldigend woord, doch vliegen op, als een gereformeerde, dien zij nota bene zelf met heel zijn groep van „verlegenheid” (immers: achterlijk groepsbewustzijn) beschuldigd hebben, ronduit vertelt, dat zij zelf zoo verlegen zijn met hun theologie. En dan komt tenslotte Prof. Obbink ook nog een woordje meespreken, om te vertellen, dat hij het met Dr Haitjema zoo eens mag zijn: Dr Obbinks eerste woord, nadat ik met de stukken bewees, dat hij onwaarheid sprak en liet staan, en nadat Dr Rullmann zijn polemiek tegen mij onwaardig noemde.

Verklaren? Zielen verklaren? Ik denk er niet aan. Ik geloof slechts, dat zij ten deele slachtoffers zijn van de onwezenlijkheidsfeer, waarin het Nederlandsche christendom verkeert. De één wil niet weten, dat hij de confessie prijsgaaf, waarnaar hij zich noemt; toch is het zoo. De ander wil niet hooren, dat hij de Twaalf Artikelen verwringt; toch is het zoo. De derde wil niet weten, dat hij voortdurend knabbelt aan de eenheid der gereformeerden; toch is het zoo. De vierde wil niet weten, dat hij onwaarheden liet staan, die hem bekend zijn; toch is het zoo. En nu gaan ze zoo af en toe eens te keer tegen wie voor het volk probeert concreet te zeggen, wat er gebeurt met die confessie en die Twaalf Artikelen. Maar kunnen ze mij één geval noemen, waarin ik een bezwen beschuldiging, waarvan ik zelf erkennen moest, dat ze onwaar was, liet staan? Met al hun quasi-deftigheid, kan ik hun allen, één voor één, dat wel verwijten. En daarom wijs ik hun georeer af.

En als de H. H. Geelkerken en Jongeleen trachten te suggereeren, dat het bij mij alles maar „doordravern” is, nu waarom helpen ze hun arme schapen dan niet, door eens rustig, laat ons zeggen (om beiderzijds eerlijk te blijven) mijn laatste proeve van een afweerartikel te ontfeden? Dat moest toch heel gemakkelijk zijn? Maar ik weet heel zeker, dat Dr J. G. Geelkerken niets te zeggen heeft over mijn laatste bewering tegen hem, dat hij, Miskotte steunende, daarmee importeert, wat tegen de drie formulieren, die op zijn preekstoel liggen, vierkant ingaat. En dat Dr Jongeleen geen woord kan zeggen, dat mijn jongste artikel over „De Wekker” en het wereldbeeld ontzenuwt.

Mag ik den heeren nog één ding zeggen? Indien zij meenen, dat ik ophouden zal, als zij maar eens flink uitpakken, dan vergissen zij zich. Als ik om hun personen schreef, dan was ik al voor jaren opgehouden. Maar ik schrijf om heel andere motieven. Ik schrijf tegen de H. H. Haitjema-Miskotte-Geelkerken, om onze kringen vrij te houden van hun schijn-gereformeerde voorlichting. Zoodra zij ophouden, zich voor gereformeerd of calvinist uit te geven, is de strijd meteen afgelopen. En ik verdedig de Geref. Kerken tegen de Chr. Geref. aanvallen, om de onzekeren onder ons te behouden (denk aan den invloed van Dr Kersten, die te laat werd ernstig genomen) en ook om de jongeren, die ginds zijn, te laten voelen, dat hun leiders hen niet leiden. Die jongeren hebben het ook wel bemerkt, dat „De Wekker” allesbehalve mannelijk is, om niet een erger woord te gebruiken. Dr Jongeleen doet gewichtig met een gesprek, dat hij had met een der vier heeren: Dr Dijk, Dr Los, Dr Bouma, of Dr Hoek. Ik denk daar zoo het mijne van; maar ik geloof toch, dat hij zou rillen, als hij hoorde, wat Chr. Geref. jongeren mij zeggen en schrijven. Nog in de laatste weken.

Ik heb geloof in de toekomst, ik geloof, dat de eenheid komt. Maar ik geloof ook, dat het moet tegen de huidige leiding in. En voor dat dubbele doel: afgrenzing van wat niet één is (gereformeerd tegen schijn-gereformeerd) en aan den anderen kant bijeen brengen van wat één is (Gereformeerd en Christelijk-Gereformeerd) heb ik wel zoo af en toe een schimpwoordje over van een paar lieden, die verbergen moesten, dat ze — verlegen zitten.

R. S.

UIT DE HISTORIE

„Ze zijn één!”

Gelijk ons bleek stond Dr Gispens aanvankelijk tegen de vereeniging van de kerkengroepen uit Scheiding en Doleantie. Sinds echter neigde hij tot vriendelijker gedachte jegens de broeders, die buiten zijn kerkgenootschap stonden, maar die toch, evenals hij, met het Synodale Genootschap gebroken hadden. Van lieverlee ging die vriendelijke gedachte in matige sympathie over. En eindelijk was hij met hart en ziel vóór de Vereeniging.

Ter inleiding op de werkzaamheden van de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk, die in Augustus 1891 te Leeuwarden samenkwam, hield hij een leerrede over Philipp. 4:5. Het was toen de vierde maal in zijn leven, dat hij zich geroepen

zag op den avond, die aan de bijeenkomst der Synode voorafgaat, een predikatie te houden en voor te gaan in het gebed. Een vorig maal, Augustus 1885 te Rotterdam, had hij een keurige preek gehouden over 1 Tim. 3:15b, die ook in druk verscheen onder den titel: „Pilaar en Vastigheid”. Bij die gelegenheid wees hij er op, dat de gemeente te Rotterdam, nu voor de eerste maal, een Synode in haar midden bijeen zag, die, sinds 1869, de uitdrukking was van eenheid des geloofs en des kerkelijken levens. Mannen broeders, die van het begin der Scheiding af, één waren in het geloof, waren nochtans jaren lang, niet het minst in deze stad, van elkander gescheiden geweest. Gedurende die jaren was het in waarheid: „van buiten strijd en van binnen vreeze”. Maar tot roem van Gods barmhartigheid mochten zij thans weder een aantal jaren als broeders ook te zamen wonen, ondervindende, hoe goed en liefelijk die broederlijke samenwoning vooral in deze tijden was. „De Heere heeft ons, na strijd en verdeeldheid, den liefelijken vrede geschonken. Vastheid kreeg ons bestaan als belijdende gemeente, en tot velerlei gewichtigen arbeid werd de eens kleine en verachte Kerk geroepen”.

Thans, te Leeuwarden in 1891, sprak hij over „Bescheidenheid” als een eisch ook voor het kerkelijk leven. „Was een kostelijk woord, om alle hoogheid van de eene kerkengroep tegen de andere neer te werpen en ook in de kerkelijke verhoudingen nederigen zin te kweken.

In beginsel kwam toen dan ook reeds de vereeniging der Christelijke Gereformeerde en Nederlandsche Gereformeerde Kerken tot stand, zoodat Gispens het volgende jaar April in „De Bazuin” ter snede kon opmerken, dat niet meer het vraagstuk der vereeniging, maar alleen de kwestie van uitvoering op de straks dagende Synode aan de orde zou komen. „De vraag: kunnen, zullen we vereenigen? bestaat niet meer. Zij is, ten vorigen jare, van weerszijden, toestemmend beantwoord. Nu is de vraag aan de orde: hoe kunnen en moeten we handelen om op elke plaats, in elke classis, in elke provincie, die eenheid des kerkelijken levens in het leven te doen treden, er eene zichtbare gestalte aan geven, overeenkomstig den aard en de natuur der Gereformeerde Kerkenordening? Dat het antwoord op die vraag heel wat hoofdbrekens kost, dat er veel beleid, veel geduld, veel voorzichtigheid noodig zal zijn, om alles tot een goed einde te brengen, begrijpt gij lichtelijk. Doch wij hebben goeden moed. De voortekenen zijn niet ongunstig. Er is van weerszijden een ernstige wil om tot eene goede uitkomst te komen. Er is, zoover mij bekend is, eenstemmigheid. Dat er hier of daar nog een enkele bezwaarde broeder of zuster is, geloof ik wel. Die bezwaardheid vloeit meestal uit misverstand voort. Een Doleerende broeder kan denken: nu hebben ze mij toch tot het standpunt der Scheiding gebracht, en dat wil ik niet. En een Afgescheidene broeder kan denken: nu worden we toch door de Doleerenden opgeslokt, en is het met de Scheiding uit. Beide voorstellingen zijn onwaar en ongegrond. Wij eerbiedigen elkanders bijzondere zienswijze, zooals we dat ook in 1869 gedaan hebben. En praktisch gaat dat gansche verschil, met den loop der jaren, vanzelf de wereld uit; dan groeien we vanzelf saam, op éénzelfden wortel, die niet is: separatie of doleantie; maar de Belijdenis en de Kerkorde der Nederlandsche Gereformeerde Kerken”.

Op de buitengewone algemeene Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk in Juni 1892 te Amsterdam tot voorzitter gekozen, sprak Gispens het dan ook, als voor het aangezicht des Heeren en voor de geheele vergadering uit, dat de Christelijke Gereformeerden en de Nederlandsche Gereformeerden één waren, en er dus geen nieuw fundament behoefde gelegd te worden.

En toen kwam de vereenigde zitting der beide kerkengroepen in Generale Synode op 17 Juni in de Keizersgrachtkerk, door Dr Gispens als oudste der beide voorzitters geopend met een binnering aan het jaar 1836, toen in ditzelfde Amsterdam de eerste Synode gehouden werd van de „Gemeente Jesu Christi”, zooals ze zich noemde. Ze werd gehouden op de Baangracht in een pakhuis, in alle stilte, om der vervolging wil; op een plekje, waar de politie haar niet zoo dadelijk vinden kon. Dat was de toestand ruim een halve eeuw geleden. „En nu — wat heeft de Heere ons een reden gegeven tot het grootmaken van Zijn heiligen Naam! — ‘Sta mij nog levendig voor den geest, dat de Voorzitter der laatste Voorloopige Synode (Dr Kuyper) in zijn intrèderede als predikant hier te Amsterdam zeide: ‘Wij moeten verbouwen of — verhuizen!’ — Hij wist nog niet hoe. Hij heeft echter gedaan wat hij doen moest. Evenals de mannen van ‘34 hebben ook hij en de mannen, die met hem waren, gedaan wat ze konden. Ook zij zijn wederrechtelijk uit hun huis gezet. God heeft echter nieuwe woningen gegeven; ziet het hier in dit kerkgebouw; en niet het minst is hun wetenschappelijke arbeid rijk gezegend, zoo dat heel de Christelijke wereld nu deze gebeurtenis zal moeten aanvaarden als een feit, eenig in de geschiedenis van Nederlands kerken. Als wij ook dit aanschouwen, dan juicht ons harte: de Heere heeft groote dingen aan ons

gedaan. Ge-
mannen va-
stann en
vereenigd.”

Met een
vader Van
in zijn je-
nen in c
hoe het in
daar met e
strijd en d
dan uw ou
schouwd, i
hun toeroe

Daarop
Kuyper, he-
Zie, wan
scholen uit
Heerengrac
zoodra zij
men en las
reden, dan
school thui
jaren later
op de H-
geten, aan
meer geda
omarmen z
school ma-
wij dusver
omdat we
der soms
outmoeten
hoogere se
bezegeld. V
een hoog
ligt onze

Na deze
aan zijn m
„Zoo hebb
kinds was;

Nu voer
woord, wa
Kuyper de
poos de
deelen we
Ds W. H.
„Het Kerk
meerde K

Het volg
pen weder
rale Synod
praak ov
zinnig zijn
matigd van
ditmaal de
woord, ma
met den b
de Gem

Van de
hij hier o
Gereforme
en gebed
rechtmatig
heid onze
elkander t
alle misve
worden. Z
hand des
onzer kerk
vreesd en
wonderlijk
heim of
slaagd we
den booz
deeldheid
ven erken
het woord
gevoegd h
mijn Broe-
ren zijn o-
vereenigin-
land. Wel
gemaakt.
kenorden-
van Gere-
schikte m
vallig, en
op een nie
was eenve
lijken hart
lijkheden-
zwijg ik
van het c
uit ons ei-
nder er
eeniging
onze eers
gegeven
daarna va
afgescheu
doen bloz
Gereform-
heeft, ma
gevoel en
zich niet
aan weke
veroorde
publiek v

¹) Dit artikel bleef een week lang liggen.

²) Ook in meditaties, maar een over „De Wekker” verontwaardigd Chr. Geref. „Reformatie”-lezer mij schrijft.

³) Zou Dr Jongeleen ook niet eens Dr Miskotte bijvallen in dat „bijna godslasterlijk” noemen van mijn bijdrage? Dr Haitjema noemde Miskotte’s oordeel zoo juist!